

עודפי שומן בענף החלב

בתחילת שנות ה-90 הוחלט להפסיק לייצר "מים" ולהאיץ את ייצור רכיבי החלב - חלבון ושומן. ואכן נוסחת התשלום החדשה עודדה ייצור רכיבים, נוסחת הטיפוח שונתה בהתאם ורפתני ישראל העלו את רכיבי החלב, בתהליך מהיר וראוי לכל הערכה. עד כדי כך השיפור היה גדול, שכעת יש כבר עודפים הזקוקים לפינוי.

רקע

חוק תכנון משק החלב בישראל, התשנ"ב - 1992, קובע כי: שר החקלאות יקבע את היקף הייצור המקומי מידי שנה על פי ההיקף החזוי של מלוא הצריכה של חלבון ומוצריו או של שומן חלב ומוצריו, לפי הגבוה מביניהם. (סעיף

3(א) לחוק).

כלומר מדיניות המכסות בישראל מבוססת על תכנון היצע עפ"י הביקוש הגבוה בין שני הרכיבים ומכאן ייצור עודף במסגרת התכנון, של הרכיב השני. בתקציב מועצת החלב יש סעיף למימון פינוי הרכיב העודף, עלות הפינוי נובעת מהפדיון הנמוך יחסית של אבקות חלב וחמאה בשווקים הבינלאומיים. במסגרת הסכם הרפורמה בענף החלב הוגבל הסעיף למימון פינוי הרכיב העודף ל-1 אג"ל ליטר במונחי ינואר 1999, (סעיף 4 (ב) למסמך עקרונות הרפורמה בענף הרפת), שהם כ-13 מיליון ש"ח במונחי 2004, סעיף הרכיבים נועד כל שנה למימון פינוי הרכיבים בשנה הקודמת. מימון פינוי רכיבי חלב שנוצרו במסגרת ייצור חלב עודף (מעבר למכסה), מתבצע באמצעות קופת חלב עודף והתשלום המופחת לחלב המיוצר מעבר למכסה.

מדיניות תשלום עפ"י רכיבים ותמחור נגזרות החלב

במשך כ-10 שנים עד 2002, התשלום לרכיבי חלב היה ביחס מחירים של 25:75 בין החלבון לשומן בהתאמה, כאשר תמחור מוצרי החלב התבסס על יחס מחירים שונה שיטת תשלום זו נשאה פרי והביאה לשיפור מרשים בתכולת הרכיבים כאשר עודפי החלבון או החמאה יוצאו, במימון קרן רכיבי החלב שבמועצה. אבל, אי ההלימה ביחסי המחירים יצרה עיוותים והיה צורך לעדכן את יחסי התמחור, בעיקר מסיבה זו. ועדה שמינה מנכ"ל

משרד החקלאות שבה היו חברים נציגי יצרני החלב, מחלבות, משרד החקלאות ומועצת החלב, המליצה פה אחד להשוות את יחס המחירים בשני המקטעים ולהביא את יחס המחירים, הן בחלב הגולמי והן בתמחור נגזרותיו, (אבקת חלב וחמאה) ל-30:70 בין חלבון לשומן בהתאמה, במהלך 2002 התבצע השינוי. שינוי תמחירי זה העלה את הפדיון השולי של שומן החלב והגדיל את התמריץ הכלכלי לייצור שומן ברפתות.

מגמות בייצור השומן

הגדלת התמריץ הכלכלי לייצור שומן הביאה לעליה משמעותית בתכולת השומן בחלב הגולמי, כאשר בממוצע 2003 היא עמדה על 3.61% לעומת 3.52% ב-2002 ו-3.48% ב-2001. בחצי הראשון של 2004 עומדת התכולה הממוצעת של שומן על 3.66% לעומת 3.59% בתקופה מקבילה אשתקד, עפ"י המגמה בחצי הראשון הרי שתכולת השומן השנתית הממוצעת ב-2004 צפויה לעמוד על 3.68%. הערה: אחוז השומן מחושב כגרם לליטר ולא כגרם לק"ג כפי שמקובל בחלק מהפרסומים.

מגמות בביקושים לשומן חלב

צריכת שומן החלב בארץ עומדת על 40,000 טון בשנה שהם כ-6 ק"ג לנפש (לעומת 13 בהולנד, 15 בצרפת, 13 בגרמניה, 11 בבריטניה ו-8.5 בארה"ב). צריכת השומן בשנים האחרונות אינה עולה והצריכה לנפש אף יורדת, בשוק מופיעים יותר ויותר מוצרים דלי שומן (ראה מגמת המעבר לקוטג' עם 3% שומן במקום 5%). בנוסף לכך תחליפי שומן מן הצומח דוחקים את הביקושים לשומן חלב, לדוגמה בגלידות. כמו כן אנו עדים למאמצי שיווק של חמאה שולחנית מיובאת מאירופה. מגמות אלו של גידול בייצור השומן וקיפאון בביקושים לשומן זה מתבטאים בעודפי חמאה, כאשר במחצית הראשונה של

ועלויות הפינוי שלהם

לירון תמיר - מועצת החלב, כלכלן

בתאריך 02.08.2004 קיבלה מועצת המנהלים של מועצת החלב את ההחלטה הבאה:
החל מהראשון לאוקטובר 2004, יחס המחירים בין חלבון לשומן יהיה 27.5:72.5 בהתאמה (במקום 30.0:70.0 כיום). שינוי זה יביא להוזלת השומן וייקור החלבון, מקדם השומן בתמחור החלב הגולמי - ירד מ-9.14 ל-8.40 ומקדם החלבון יעלה מ-21.34 ל-22.15.

השלכות שינוי זה על תמחור חומרי הגלם החלביים הן, ייקור של 3% במחירי אבקות החלב והוזלה של 7% במחירי החמאה התעשייתית.

לסיכום

בהיות ענף החלב מתוכנן ומבוסס על ייצור מקומי, הוא נחשף מדי פעם לחוסר איזון בין ההיצע לביקוש ברכיב זה או אחר. יש לזכור כי מדובר באי הלימה של 3.5% לכל היותר. יש לשכלל את המנגנונים המטפלים בסטיות הקלות מן האיזון. סטיות קלות אלו, באם לא יטופלו נכון, עלולות לערער את כל מרקם תכנון ייצור החלב, באופן שאף אחד אינו רוצה.

התמריצים לייצור שומן (בעת החלטה על שינוי התמריצים לייצור רכיבים, יש כמובן להביא בחשבון גם את הצד האגרוטכני של יעילות הייצור של הפרה ומגמות הטיפוח לטווח ארוך), ובמקביל להגביר את המאמצים להגדלת הביקושים לשומן בשוק המתוכנן ומציאת שווקים אטרקטיביים לשומן העודף. האפשרויות לעצירת התמריץ לייצור שומן הן: או קביעת רמה שממנה לא יינתן תשלום מלא לשומן, או ע"י שינוי יחס המחירים בין חלבון לשומן כך שערך השומן ירד וערך החלבון יעלה בהתאמה. האפשרות הראשונה הינה מעבר למכסות שומן על כל המשתמע מכך (כנהוג למעשה באירופה), האפשרות השנייה תביא גם להוזלה יחסית של המוצרים עתירי שומן. צפוי כי הן האפקט של דיכוי ייצור השומן, בגין ירידת מחירו השולי והן האפקט של גידול בביקושים לשומן זה, בגין ירידה יחסית של המחיר יביאו לצמצום בעיית העודפים בענף. אבל, מהלך זה יביא במקביל לעליית מחיר החלבון ובהתאם לעליה של מחירי אבקות החלב דבר שעלול להקטין את כושר התחרות מול האבקות והחלבונים המיובאים ולהגדיל את הלחצים על חשיפת הענף לייבוא.

השנה גדל מלאי החמאה ב-804 טון בנוסף ל-601 טון שיוצאו במהלך התקופה. סך הכל צפוי הענף להתמודד עם פינוי של כ-1,800 טון חמאה, אשר חלק ניכר ממנה יוצר במסגרת המכסה.

עלות פינוי השומן

עלות פינוי השומן נובעת מההפרש בין המחיר הפנימי לחמאה המגלם את עלות הייצור במחיר מטרה מלא, לבין הפדיון נטו מייצוא החמאה הנגזר מהמחיר העולמי לחמאה. כיום הפרש זה עומד על כ-1,600 דולר/טון. כלומר גם בשנת 2005 נאלץ לכלול בדמי השירות של מועצת החלב סעיף לפינוי עודפי שומן שיוצרו במסגרת המכסה השנה. יש אף חשש סביר כי הקרן שתגבה ב-2005 לא תספיק.

מה ניתן לעשות?

ברור כי המשך מגמת העלייה בתכולת השומן יביא לרמות עודפים שיכבידו מאד על הענף ויביאו ללחצים של הקטנת הייצור ובמידת הצורך ייבוא של הרכיב החסר. יש אם כן צורך להביא לשינוי מערכת